บทที่ 5
สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในท้องที่อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านที่มีชาติพันธุ์ต่างกันกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2. เพื่อศึกษาระดับความรู้ และระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่มีชาติพันธุ์ต่างกันกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3. เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่มีผลต่อระดับความรู้และระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่มีชาติพันธุ์ต่างกันกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ หัวหน้าครัวเรือน โดยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจงในตำบลที่มีประชากรที่จะทำการศึกษาครบทุกชาติพันธุ์ ได้แก่ ตำบลบ้านร้อง และตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว จังหวัดลำปาง จำนวน 240 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified Random Sampling เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1และแบบสอบถาม (แบบ Check List) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และ 3 ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลส่วนบุคคล และข้อมูลทางสภาพเศรษฐกิจ สังคม การวัดระดับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการวัดระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ข้อมูลที่รวบรวมมา ในส่วนของการสัมภาษณ์และการสังเกต ได้นำมาเขียนในเชิงพรรณนา ส่วนข้อมูลที่รวบรวมมาในส่วนของแบบสอบถาม ได้นำมาวิเคราะห์โดยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปSPSS for Windows สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency distribution) ค่าร้อยละ (Percentage distribution) การทดสอบสมมุติฐานโดยใช้สถิติการหาค่าความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านร้อง และตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว จังหวัดลำปาง จำนวน 240 คน พบว่าเป็นเพศชายร้อยละ 84.2 เพศหญิงร้อยละ 15.8 มีอายุอยู่ระหว่าง 30 - 39 ปี ซึ่งอยู่ในวัยทำงาน

กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามชาติพันธุ์ สรุปได้ดังนี้

ชาวไทยพื้นราบ	จำนวน	115	คน	คิดเป็นร้อยละ	47.90
ชาวเขาเผ่าเย้า	จำนวน	40	คน	คิดเป็นร้อยละ	16.65
ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง	จำนวน	40	คน	คิดเป็นร้อยละ	16.65
ชาวเขาเผ่าอีก้อ	จำนวน	45	คน	คิดเป็นร้อยละ	18.80

กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการนับถือศาสนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 79.6 และนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 20.4

กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการได้รับการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อย โดยได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 51.7 ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 44.1

สมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 6 คนขึ้นไปมากที่สุด ร้อยละ 37.5

กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 15 ปี ร้อยละ 70.8

กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 97.9 ประกอบอาชีพด้านการเกษตร มีรายได้น้อย ส่วนใหญ่มีรายได้ตั้งแต่ 10,001 ถึง 15,000 บาท ร้อยละ 29.6

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 77.1 เป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรชุมชนซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเกษตร กลุ่ม ธกส. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นผู้นำชุมชน ร้อยละ 6.7 และไม่เป็นผู้นำชุมชน ร้อยละ 93.3

กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ร้อยละ 63.3 เพราะหมู่บ้านบางแห่ง ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ โดยมีความเห็นว่าประโยชน์ทางตรงที่ได้รับจากป่า เช่น ไม้ก่อสร้างบ้านเรือน ไม้ฟืน เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งรายได้ และสมุนไพร ตามลำดับ ส่วนประโยชน์ทางอ้อมที่ได้รับจากป่า เช่น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ช่วยรักษาความสมดุลตามธรรมชาติ และป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 99.2 มีความเห็นว่า ชาวบ้านมีป่าไม้ใช้สอยร่วมกัน และ ร้อยละ 87.5 มีความเห็นว่า หากหมู่บ้านมีป่าชุมชนชาวบ้านมีความต้องการที่จะจัดการป่าชุมชนกันเอง

กลุ่มตัวอย่าง ได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากสื่อต่างๆ ได้แก่ ผู้นำชุมชน โทรทัศน์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เพื่อนบ้าน และหอกระจายข่าว ตามลำดับ

5.1.2 การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างมีการใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในรูปของความเชื่อ พิธีกรรมและกฎข้อบังคับของชุมชน

5.1.3 ระดับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในระดับปานกลาง โดยชาวเขาเผ่าเย้ามีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากที่สุด รองลงมาชาวไทยพื้นราบ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชาวเขาเผ่าอีก้อ ตามลำดับ

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อระดับความรู้ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ได้แก่

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ก. รายได้

2.) ปัจจัยทางด้านสังคม

ก. ชาติพันธุ์

ข. ระดับการศึกษา

ค. ความเป็นผู้นำชุมชน

5.1.4 ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างมีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในระดับน้อย โดยชาวไทยพื้นราบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากที่สุด รองลงมาชาวเขาเผ่าอีก้อ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชาวเขาเผ่าเย้า ตามลำดับ

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ได้แก่

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ก. อาชีพ

2) ปัจจัยทางด้านสังคม

ก. ชาติพันธุ์

ข. ระดับการศึกษา

ค. ความเป็นผู้นำชุมชน

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้าน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.1 ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการใช้ภูมิปัญญา ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันอยู่กับป่า จึงมีการเรียนรู้ มีการสะสม และมีการใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร และไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง ทำให้ต้องอยู่อาศัยและทำกินในเขตพื้นที่ป่าไม้ โดยส่วนใหญ่จะทำไร่หมุนเวียน การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรจะใช้วิธีการขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ ดังนั้นพื้นที่ป่าไม้จึงถูกบุกรุกทำลายเพิ่มมากขึ้น

การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในรูปของความเชื่อ พิธีกรรม และการกล่อมเกลาทางสังคม ได้แก่ การนับถือผี การทำไร่หมุนเวียน การผูกสายสะดือทารกไว้ที่ต้นไม้ซึ่งเรียกว่าป่าสายสะดือ การสร้างแนวกันไฟ การช่วยกันดับไฟป่า การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในลักษณะดังกล่าวเป็นการปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพ ความกตัญญู ความกลัวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

5.2.2 ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความรู้ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในระดับปานกลาง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา อีกส่วนหนึ่งก็ ไม่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียน แต่ความรู้หรือภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้รับมาจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้ด้วยตัวเอง ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์เป็นต้น

ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับน้อย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้ามามีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากป่าไม้เพราะชาวบ้านอาศัยอยู่ในชนบท มีฐานะยากจนและมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงปัจจัย 4 จากป่าไม้ ส่วนในกระบวนการมีส่วนร่วมคิดค้นปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ชาวบ้านเข้ามามี

ส่วนร่วมน้อยมาก ทั้งนี้เพราะทางราชการยังไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวในขณะนี้

5.2.3 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่มีผลต่อระดับความรู้ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ และรายได้

จากการศึกษาพบว่าอาชีพไม่มีผลต่อระดับความรู้ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่รายได้มีผลต่อระดับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เพราะ หากชาวบ้านมีรายได้มากขึ้นก็จะมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษา และได้รับข้อมูลข่าวสารในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากขึ้นด้วย

2) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ชาติพันธุ์ อายุ ระดับการศึกษา และความเป็นผู้นำชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ชาติพันธุ์ ระดับการศึกษาและความเป็นผู้นำชุมชนมีผลต่อระดับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนอายุและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ไม่มีผลต่อระดับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

5.2.4 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพและรายได้

จากการศึกษาพบว่าอาชีพมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนรายได้ไม่มีผลต่อรายได้ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2) ปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ ชาติพันธุ์ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน และความเป็นผู้นำชุมชน

จากการศึกษาพบว่าชาติพันธุ์ ระดับการศึกษา และความเป็นผู้นำชุมชนมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนอายุและระยะเวลา ที่อาศัยอยู่ในชุมชนไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

5.2.5 เปรียบเทียบผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง "ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในท้องที่อำเภองาว จังหวัดลำปาง" ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อ

ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลการศึกษาพบว่าอาชีพ ชาติพันธุ์ ระดับการศึกษา และความเป็นผู้นำซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของกรรณิกา ชมดี (2524) ที่ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วม "ของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภีตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี" โดยทำการศึกษาเฉพาะกรณีกับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพในหมู่บ้าน และการเคยเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นมาก่อนมีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพของเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียม (Unequity) ขึ้นระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท โดยชาวชนบทจะถูกเอารัดเอาเปรียบมาโดยตลอด แต่ที่ผ่านมาชนบทยังคงอยู่ได้ก็โดยอาศัยฐานการผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และอาศัยความเข้มแข็งของชุมชนโดยระบบเครือญาติซึ่งมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนใช้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายสมถะ ประหยัดไม่ฟุ่งเฟือ แต่จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดแรงกดดัน (Pressure) ต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชาวบ้านโดยมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่อย่างสิ้นเชิง ซึ่งจะมีผลต่อการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อความเชื่อ และภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อที่จะให้ชาวบ้านสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ ตลอดจนมีการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืนตลอดไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชาวบ้านในท้องที่อำเภองาว จังหวัดลำปาง มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ควรมีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนและเยาวชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2) ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยอาศัยภูมิปัญญาของเขาเอง

3) ควรให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในชุมชนบนพื้นที่สูง มีการประสานกันเพื่อให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จในการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนบนพื้นที่สูง

4) ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

5) รัฐบาลควรมีแผนระยะยาวในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินของราษฎร และปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อลดกระแสความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานราชการ กับประชาชน ทั้งยังช่วยลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

6) ส่งเสริมการใช้สื่อต่างๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

7) รัฐบาลควรให้การรับรองสิทธิของชุมชนที่มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยการออกกฎรับรองสิทธิการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น โดยการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรมาสู่ชุมชน

8) สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลในพื้นที่ เพื่อจะได้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

9) สร้างทัศนคติและปลูกจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้าน โดยให้ตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้

10) รัฐบาลควรให้บริการด้านสาธารณสุข และ การวางแผนครอบครัวแก่ประชาชนให้มากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต

1) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเขา

2) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อดั้งเดิม ของชาวเขาที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายของชาวเขากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

4) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรของชาวเขา

5) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของการปรับตัวของชุมชนบนพื้นที่สูง

6) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการเก็บและกำจัดขยะของชุมชนบนพื้นที่สูง